

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Замрига Артур Вікторович

д.ю.н., к.е.н., професор

Кафедра публічного та міжнародного права
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

В Україні на сучасному етапі інститут державної служби формується під впливом не лише національних адміністративно-правових традицій, а й міжнародних стандартів доброчесності, підзвітності та професійної етики. Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців поступово трансформується з внутрішнього механізму кадрового контролю у складову міжнародних зобов'язань держави щодо належного врядування. У цьому контексті дисциплінарна відповідальність виступає інструментом забезпечення верховенства права та довіри суспільства до публічних інституцій.

Необхідно зазначити, що проблемність правового регулювання інституту дисциплінарної відповідальності в Україні полягає першочергово у тому, що чинне національне законодавство, незважаючи на наявність Закону України «Про державну службу» [1], Порядку здійснення дисциплінарного провадження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1039 (зі змінами) [2], не забезпечує системної узгодженості між загальними принципами державної служби та процедурними механізмами притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Тут варто підкреслити, що відсутність єдиних критеріїв кваліфікації дисциплінарних проступків, нечіткість підстав для застосування стягнень, а також обмеженість процесуальних гарантій права на захист створюють правову невизначеність, що може призводити до порушення принципів справедливості та пропорційності [3, с. 1003].

Водночас, міжнародно-правова база регулювання стандартів поведінки державних службовців формується на рівні універсальних та регіональних механізмів. Особливу роль відіграють антикорупційні конвенції, рекомендації Ради Європи, документи ООН щодо етики публічної служби та принципи належного врядування Європейського Союзу. Ці акти не завжди прямо регламентують дисциплінарні процедури, однак встановлюють загальні вимоги до прозорості, підзвітності, пропорційності санкцій та гарантій справедливого розгляду.

Європейський підхід до дисциплінарної відповідальності ґрунтується на поєднанні адміністративної автономії держав із єдиними стандартами захисту прав людини. Практика Європейського суду з прав людини впливає на

формування процедурних гарантій у дисциплінарних провадженнях, зокрема щодо права на справедливу процедуру, неупередженості органу розгляду та можливості ефективного оскарження рішень. Таким чином, дисциплінарна відповідальність службовців виходить за межі внутрішньої кадрової політики та стає елементом міжнародного правового контролю.

Цікаво, що підставою притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності відповідно до Федерального дисциплінарного статуту Німеччини є скоєння ним службового проступку, під яким розуміється порушення державним службовцем своїх обов'язків. Кожне порушення тягне за собою застосування заходів дисциплінарної відповідальності. Відмінністю законодавчого регулювання є те, що дія Федерального дисциплінарного статуту поширюється як на державних службовців, так і на відставних державних службовців у разі виявлення дисциплінарних проступків, які були скоєні ними під час їх роботи на державній службі [4, с. 69].

Натомість, в Литві відповідно до Закону «Про публічну службу» за порушення службових обов'язків може бути застосовано одну з наступних дисциплінарних санкцій: попередження, догана, сувора догана, звільнення зі служби. Водночас звільнення зі служби як дисциплінарна санкція може бути застосована за чітко вичерпний перелік проступків, а саме: діяльність, несумісну з публічною службою, отримання незаконного доходу або привілеїв, відсутність на роботі один або декілька робочих днів без поважної причини, появу в алкогольному, наркотичному або токсичному сп'янінні в робочі години, що ображає людську гідність публічного службовця чи дискредитує авторитет державної або муніципальної інституції, інші випадки, передбачені законами [4, с. 70].

Порівняння європейського підходу до дисциплінарної відповідальності з українською моделлю дозволяє виявити як спільні концептуальні засади, так і суттєві відмінності у ступені нормативної визначеності та процесуальних гарантій. В Україні, як і в державах Європейського Союзу, дисциплінарна відповідальність державних службовців формально ґрунтується на принципах законності, пропорційності та службової доброчесності. Закон України «Про державну службу» передбачає перелік дисциплінарних проступків і видів стягнень, а також процедуру дисциплінарного провадження. Однак на практиці українська модель залишається більш рамковою і менш деталізованою порівняно з європейськими зразками.

На відміну від німецької системи, де службовий проступок трактується як будь-яке порушення службових обов'язків і тягне обов'язкову реакцію держави, українське законодавство не завжди забезпечує однакову інтерпретацію дисциплінарних порушень. Відсутність уніфікованих критеріїв кваліфікації проступків створює простір для дискреції дисциплінарних органів. Крім того, в Україні дисциплінарна відповідальність, як правило, обмежується періодом перебування особи на службі, тоді як німецька модель передбачає можливість притягнення до відповідальності й після звільнення, що підсилює принцип невідворотності юридичної реакції на порушення.

Литовський підхід демонструє вищий рівень правової визначеності через чітке закріплення вичерпного переліку підстав для найсуворішої санкції — звільнення зі служби. В українському праві підстави застосування дисциплінарних стягнень сформульовані більш узагальнено, що інколи ускладнює забезпечення однаковості правозастосування. Європейська тенденція полягає у максимальній конкретизації складів проступків, що сприяє передбачуваності наслідків для службовця та зміцнює гарантії правової визначеності.

Важливою відмінністю є також рівень процесуалізації дисциплінарного провадження. Європейський підхід, сформований під впливом практики Європейського суду з прав людини, розглядає дисциплінарну процедуру як квазісудове провадження, у якому службовець має реальні процесуальні гарантії: право бути вислуханим, право на захист, обов'язковість мотивування рішень і ефективне оскарження. В Україні ці гарантії формально передбачені, однак механізми їх реалізації потребують подальшої інституційної стабілізації та практичної уніфікації.

Отже, європейські моделі дисциплінарної відповідальності характеризуються вищим рівнем системності, процедурної чіткості та орієнтації на стандарти захисту прав людини. Українська система перебуває у стані поступової адаптації до цих стандартів, проте потребує глибшої кодифікації дисциплінарних норм, деталізації складів проступків і посилення гарантій неупередженого розгляду справ. Саме в цьому полягає ключовий напрям подальшої гармонізації українського законодавства з європейським правовим простором.

Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців у сучасному міжнародно-правовому вимірі набуває значення не лише як елемент внутрішнього адміністративного регулювання, а як складова глобальної системи стандартів належного врядування. Його розвиток відображає загальну тенденцію до інтеграції принципів верховенства права, прав людини та публічної підзвітності у сферу організації державної служби. Дисциплінарна відповідальність у цьому контексті виступає механізмом підтримання інституційної довіри та стабільності публічних інститутів.

Міжнародно-правові стандарти формують універсальні орієнтири для національних систем дисциплінарного права, зокрема щодо вимог правової визначеності, пропорційності санкцій та гарантій справедливого провадження. Європейський правовий простір виробив модель дисциплінарної процедури, яка поєднує адміністративну автономію держав із обов'язковістю дотримання стандартів захисту прав людини. Вплив практики Європейського суду з прав людини зумовлює поступову трансформацію дисциплінарного провадження у квазісудовий процес із розширеними гарантіями неупередженості та права на захист.

Європейські правові системи демонструють прагнення до максимальної нормативної конкретизації складів дисциплінарних проступків та стандартизації процедур їх розгляду. Такий підхід спрямований на мінімізацію дискреції адміністративних органів і забезпечення передбачуваності юридичних наслідків

для службовця. На цьому тлі українська модель характеризується рамковістю регулювання та недостатньою уніфікацією практики, що свідчить про необхідність подальшої кодифікації дисциплінарних норм.

Імплементация міжнародних стандартів у національне законодавство повинна орієнтуватися на формування цілісної концепції дисциплінарного провадження, в основі якої лежать принципи процедурної справедливості, правової визначеності та інституційної неупередженості. Дисциплінарна відповідальність має розглядатися не лише як реакція на порушення службової дисципліни, а як інструмент формування професійної етики публічної служби.

Гармонізація української системи дисциплінарної відповідальності з європейськими стандартами є частиною ширшого процесу інтеграції у міжнародний правовий простір. Така гармонізація сприяє зміцненню правової державності, підвищенню якості публічного управління та утвердженню моделі державної служби, орієнтованої на права людини й принципи належного врядування.

Список використаних джерел

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : станом на 01 листопада 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 06.02.2026)
2. Про затвердження Порядку здійснення дисциплінарного провадження : Постанова Каб. Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1039 : станом на 01 листопада 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.02.2026).
3. Замрига А.В. Правове регулювання Інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців за законодавством України та законодавством окремих держав-членів Європейського Союзу . Актуальні питання в сучасній науці. Серія: право. 2025. №11(41). С.1001-1009. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/31796/31756> DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11\(41\)-1001-1009](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-11(41)-1001-1009) (дата звернення: 06.02.2026).
4. Неселевська А. Зарубіжний досвід правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців та напрями його імплементації в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. Т. 29 (68), № 3. С. 68-73. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/3_2018/14.pdf (дата звернення: 06.02.2026).